

UN OBICEI UITAT - BUTUCUL DE CRĂCIUN

Florin Golban*

Cuvinte cheie: *Larii, Penații, Manii, Genii, Vesta, sacra privata, feriae conceptivae, Butucul de Crăciun, Larentalia, Compitalia, Tibullus, Cicero, Varro, Macrobius.*

Keywords: *Lares, Penates, Manes, Genii, Vesta, sacra privata, feriae conceptivae, Christmas log, Larentalia, Compitalia, Tibullus, Cicero, Varro, Macrobius.*

Abstract: *Lares and Penates enter in the sacra privata category, they are ceremonies made by individuals and Roman families. The word Lar refers to the tutelary spritis, dead men souls, demons, ghost, the protector genius of the family. The Lares were the sons of Acca Larentia, they also had agricultural attributions being named custodes agri (protectors of the Earth).*

In honor of the Lares were built chapels named pertusa compita. The holiday praised to Lares Compitales was named Compitalia. This holiday didn't have a fixed date (feriae conceptivae), it took place between the 17th of December and the 5th of January. Pigs were sacrificed during this holiday.

Lares were also mentioned by Kalendis Ianuariis, when in their honor a log was burned. In the 6th century, after the instauration of Christianity the habit of burning the log on Christmas is mentioned. The same as the Romans, to the log it was dedicated wine and other offerings. In the 12th century, Dante mentions the presence of the same tradition.

In the 20th century the tradition of the Christmas log it is present for the French, Belgians, Italien, Swiss, Romanians and also for the Balkans people: Serbians and Bulgarians. It was believed that the remaining ashes from the log, had healing and fertilizing attributes. This kind of practice has the origin in the Roman tradition to offer a log to the Lares. Unfortunately, in present times the tradition is very rare.

Studiul actual va încerca să demonstreze că practici antice, care țineau de cultul Larilor și al Penaților s-au perpetuat în obiceiul intitulat: Butucul de Crăciun. Credința în *Lari* se pierde în negura timpurilor. Fiind de origine italică, *Larii* fac parte din cultele domestice (cultul privat) alături de *Penați, Mani, Genii, Vesta și Vulcan*. Dacă „tot omul avea Geniul său, a cărui datorie era să-l apere și să-l stăpânească”, *Lari* erau „stăpânii familiei”. Apuleius spunea despre *Genii*, ale căror atribuții se împloteau cu ale *Larilor* că ei „sunt judecătorii omenești și nedespărțiți, ursitorii relelor și laudătorii bunelor”¹.

Larii și Penații intră în categoria *sacra privata*, ce face referire la „ceremoniile, ritualurile, sărbătorile (*feriae*) săvârșite de indivizi, familii (*familiae*) și ginți (*gentes*)”.

* Drd., membru al CSIATim.

¹BOJINCĂ 1832, I, p. 127-130.

Termenul de *Lar* ar veni de la etruscul *Lasa*? și desemnează „spiritele tutelare, suflete ale morților, demoni, fantome; geniul protector al familiei - *Lar familiares*”².

Pentru prima dată, găsim Larii menționați sub titulatura de *Lases* în *Cântecul Fraților Arvali*. Cântul nu era altceva, decât o rugăciune pentru prosperitatea și fertilitatea lanurilor, la începutul primăverii. Continuând pe tărâm agrar, respectivele divinități, alături de *Marte* și *Semones* aveau rolul de protectori ai plugarilor, ai muncii agricultorilor, ferindu-i de molimă. Servius Tullius a fost cel care a pus bazele „cultului public al Larilor”³.

Cato recomanda femeii agricultorului să împodobească casa cu coroane la *Calendae*, *Ides* și *None*, în scopul îmbunării Larilor, ca recolta să fie abundentă: „*La calende, la ide, la none, în zilele de sărbătoare să așeze lângă vatră o cunună. Tot atunci să închine zeului Lar pe măsura avutului ei*”⁴. Tot Cato avertizează pe agricultor: „*Capul familiei, îndată ce a sosit la țară, după ce s-a închinat zeului Lar, să dea un ocol pământului sau chiar în ziua aceea, dacă se poate; dacă nu, a doua zi*”⁵.

Plaut în *Aulularia* (*Ulcica*) vorbește spectatorilor tot despre Larul casei, despre atribuțiile acestora și de ofrandele ce la primesc de la stăpânul casei:

„...Nu vă mirați de mine: vă spun pe dată cine-s.
Eu sunt Larul din căminul de unde ma-ți văzut
Ieșind. În casa asta mi-am întocmit de mult
Lăcașul și culcușul, din anii când trăiau
Și tatăl și bunicul stăpânului de-acuma
...Ea-mi dăruie tămâie și vin și câte alte;
Cununi îmi pune-adesea...”⁶.

Căminul reprezenta simbolul familiei, al locuirii permanente ce urmează vieții nomade, de aceea este normal să considerăm căminul „temelia națiilor”, rezultând din flacăra aprinsă în vatră. Invocând Larii, capul familiei obținea revelația remediilor ce vor aduce sănătate și prosperitate familiei. Altarul Larilor era vatra focului, centrul casei romane, numit *Atrium*. Faptul că sălașul Larilor era lângă vatra focului îi face să aibă legături foarte strânse cu *Vesta*, zeița focului, lângă care apar într-o frescă⁷.

Apare totuși o întrebare și anume, ce legătură au Larii și cu riturile agrare? În primul rând, Larii erau fiii lui *Acca Larentia*, zeiță protectoare a sarcinii femeilor, a câmpiei și a morții. *Larentia* era identică și cu *Dea Dia*, ce patrona înflorirea plantelor. Deci, atribuțiile agrare au fost transferate și Larilor. *Acca Larentia* era sărbătorită pe 23 Decembrie de *Larentalia*⁸: „*Larentinae, quem diem quidam in scribendo Larentalia appellant, ab Acca Larentia nominatus, cui sacerdotes nostri publice parentant e sexto die, qui ab ea dicitur dies Parentalium Accas Larentinas*”⁹. Sărbătoarea avea și valențe funebre fiind asociată cultului morților, dar și cu cultul luminii dăruit de către *Jupiter*¹⁰.

² ZUGRAVU 2001, I, p. 113-114; NEGRESCU 1995, p. 88; ROBERT 2007, p. 161.

³ DA III, 2, s. v. *Lares*, p. 938.

⁴ CATO, *De agri cultura*, 143, 2, apud BAYET 1965, p. 126.

⁵ CATO, *De agri cultura*, 2, 1, apud BAYET 1965, p. 126.

⁶ PLAUT, *Aulularia*, Prologul.

⁷ DA III, 2, s.v. *Lares*, p. 938-939.

⁸ KERNBACH 1995, p. 11.

⁹ VARRO, *Lingua Latina*, VI, 3, 23-24.

¹⁰ KERNBACH 1995, p. 11.

Treptat *Larentalia*, care avea caracter funebru ca și *Feralia* și *Parentalia* a fost absorbită de sărbătoarea Larilor. Cum am mai subliniat, de la mama lor, Larii vor căpăta și valențe agrare. Debarasându-se de valențele infernale, Larii vor proteja „orice bucată de pământ, unde se lucra și se trăia: ogoare, drumuri străbătute, răspântii, cartiere urbane, dar și *ager Romanus*”¹¹.

Astfel, Tibullus îi va numi: „*custodes agri*” (apărători ai ogorului). Pe o inscripție arhaică de pe un altar al lui *Consus* (altă divinitate agrară), respectiva zeitate apare în compania unui Lar și a lui Marte, a cărui semnificație agrară este foarte cunoscută. Conform aceluiași Tibullus, primele imagini ale Larilor apar reprezentate, ca și în cazul lui *Silvanus*, pe un butuc gros, zeu cu care au și alte asemănări. Larii *domesticii, agrestes, rurales* și *casnici*, desemnau de obicei zeii casei și ai câmpurilor¹².

Potrivit aceluiași Tibullus, Larilor li se aduceau omagii pe câmp și tot el îi plasează în alaiul divinităților rustice, ale căror binefaceri urmărește să le obțină:

„...Voi, de asemeni, custozi ai ogorului, cândva mai rodnic,
Astăzi sărac, voi aveți, Larilor, dar hărăzit;”¹³.

Acțiunile întreprinse de oameni în cinstea Larilor agrești sau rurali urmăreau obținerea protecției acestora, sporirea fertilității și a puterii germinative a câmpurilor.

În cinstea Larilor s-au construit capele, la intersecția drumurilor (*pertusa compita*), „arhetipuri ale troițelor noastre” care aveau formă de turnuri, unde se puneau imagini ale Larilor. De aici vine și numele de *Lari compitali*. În cinstea acestora a fost instituită sărbătoarea *Compitalia*. Sărbătoarea a fost „o serbare a păturii de jos” la care participau și sclavii, ceea ce nu implica un fast deosebit. Lui Varro îi datorăm explicația privitoare la originea termenului de *compita*: „Despre statutul zilei spun: din anale nu aflăm explicația zilei respective. Sărbătoarea *Compitalia* o atribuim Larilor de la răspântiile drumurilor (câmpurilor): din acest motiv pe drumul ce le aparține le sunt oferite sacrificii”¹⁴. Din text mai reiese că Larilor li se ofereau sacrificii la răspântiile drumurilor¹⁵.

La diferiți autori antici întâlnim amănunte despre ritualurile ce aveau loc la celebrele *pertusa compita*. După strângerea recoltei țaranii sacrificau porci și depuneau juguri rupte pe altarele de la răspântii pentru a le mulțumii Larilor¹⁶: „...de-mpaci cu nou grâu, cu tămâie/ și cu-o porcea mâncăcioasă Larii”¹⁷; „...Cu porcii îngrășați răspântia o purificau”¹⁸.

Compitalia nu avea o dată fixă (*feriae conceptivae*), variind între 17 Decembrie și 5 Ianuarie, în funcție de cum stabileau preoții sau magistrații data. Ceremonia intra

¹¹ CIZEK 1998, p. 55; CIZEK 2010, p. 39.

¹² TIBULLUS, *Elegii*, I, 1, 19-20; TIBULLUS, *Elegii*, II, 1, 59; TIBULLUS, *Elegii*, I, 10, 11; CICERO, *De legibus*, II, 19: „larii din câmpuri și livezi”; CICERO, *De re publica*, V, 5, 7; DA, III, 2, s.v. *Lares*, p. 939.

¹³ TIBULLUS, *Elegii*, I, 1, 19-20.

¹⁴ VARRO, *Lingua Latina*, VI, 3, 25.

¹⁵ DUMEZIL 1993, I, p. 212-222; CIZEK 2010, p. 39; DA, III, 2, s.v. *Lares*, p. 939-940; MACROBIUS, *Saturnalia*, I, 7, 35.

¹⁶ DA, III, 2, s.v. *Lares*, p. 940.

¹⁷ HORATIUS, *Ode*, III, 23, 4.

¹⁸ PROPERTIUS, *Elegii*, IV, 1, 23; TIBULLUS, *Elegii*, I, 10, 26.

în categoria *sacra publica*. Sărbătoarea a fost instituită de către Tarquinius Priscus, ca o consecință a miracolului nașterii fiului său Servius Tullius¹⁹.

În perioadele arhaice, Larilor li se jertfeau copii. Macrobius spune de Compitalii că au fost puse în drepturi de către Tarquinius Superbus, care sacrifica băieți „întru slava zeiței Mania, maica Larilor. După izgonirea lui Tarquinius, consulul Iunius Brutus... dă ordin să fie închinată întru mulțumirea oracolului cu privire la cuvântul capete - măciulii de mac și usturoi, renunțându-se la crima unui sacrificiu nelegiuit”²⁰.

Dionysios de Halicarnas susține că fiecare locuitor oferea cu ocazia sărbătorii, prăjituri cu miere, iar cei care participau la slujbă nu erau oameni liberi, ci sclavi, de serviciile cărora se bucurau Larii. Același autor mai spune că data sărbătorii nu era fixă, și avea loc după Saturnalii²¹.

Tibullus și Plautus amintesc care erau ofrandele agrare apreciate de către Lari: ciorchini, miei, vinul, grâul și secara. În unele situații, se ofereau și coroane de cereale:

„...Zeul era împăcat de-i jertfea cineva un ciorchine
Sau dacă părului sfânt spice-n cunună-i dădea;
Turtă-i ducea... fagur de miere curat”²².

În schimbul ofrandelor depuse Larilor se invocau recolte bune și vin din belșug. Romanii urmăreau securizarea abundenței, prosperitatea, un viitor fructuos și bunul mers al gospodăriei. De aceea apar des asociați cu bunăstarea, în puținele reprezentări sunt alături de cornul abundenței. Se mai obișnuia aprinderea de lumânări și candelă, în cinstea Larilor, toate aceste rituri amintind și de valențele lor funerare²³.

Încă din timpul Republicii, *Magistri vicii* prezidau sărbătoarea, purtând *toga praetexta*. Se mai desfășurau jocuri publice. În 68 î. Hr. jocurile publice au fost interzise de către Senat. Cicero a profitat de situație pentru a găsi un cap de acuzare lui Piso, deoarece a permis jocurile în timpul Consulatului său, deși acest lucru nu era permis. Augustus va revigora cultul Larilor și al Penaților, după atâția ani de neglijență, datorată războaielor civile. Împăratul a plasat din nou capelele Larilor și ale Penaților la răspântii și a instituit în cinstea lor un colegiu de preoți, ce se numeau *Augustales*, neavând nimic în comun cu ceilalți Augustali, ce venerau pe împărat. Preoții ce se ocupau de cultul celor doi patroni ai câmpurilor și ai caselor erau recrutați din rândul libeților. În Roma și în Italia lui Augustus era „preferată asocierea cultului vieții spirituale (*genius*)” cu vechiul cult public *lares compitales*. Geniul lui Augustus era inclus în jurămintele publice între Jupiter Optimus Maximus și Penates²⁴.

Întreaga domnie a lui Augustus s-a caracterizat printr-o revigorare a cultelor tradiționale. Între Gracchi și Caesar nu s-a mai acordat importanță cultelor și nici edificiilor religioase. Augustus spune în *Res gestae* că a restaurat 82 de temple. El a dat un impuls „cultelor și asociațiilor religioase cum a fost și colegiul *Fratres Arvales*”.

¹⁹ SMITH 1875, p. 347-348; ZUGRAVU 2001, I, p. 109; AULUS GELLIUS, *Noctes Atticae*, X, 24, 3.

²⁰ MACROBIUS, *Saturnalia*, I, 7, 35.

²¹ DIONYSIOS DE HALICARNAS, *Antiquitates Romanorum*, IV, 14; SMITH 1875, p. 347-348.

²² TIBULLUS, *Elegii*, I, 10, 21-24; PLAUTUS, *Aulularia*, Prolog.

²³ TIBULLUS, *Elegii*, I, 1, 24; DA, III, 2, s.v. *Lares*, p. 940-942.

²⁴ SMITH 1875, p. 348; MOMIGLIANO 1987, p. 185-186.

Tot împăratul s-a îngrijit de ocuparea funcției de *Flamen dialis*, funcție ce era vacantă din 87 î. Hr²⁵.

Lumânările și candelilele aprinse se puneau în onoarea Larilor, pentru ei fiind ars și un butuc de *Kalendae*. Este posibil ca acel butuc, pe care era inscripționată imaginea zeilor sau altul să fi fost introdus în mod ceremonial în foc de sărbătorile de final de an (*Larentalia, Kalendae Ianuariae, Compitalia*). Autorii antici menționează că Larii erau venerați de *Kalendae Ianuariae*²⁶. Suetonius descrie întâmplările de Anul Nou când era sărbătorită *Vota*: „În ziua calendelor lui ianuarie zei: Lari împodobiți cu flori s-au prăbușit în timpul pregătirilor pentru un sacrificiu; în timp ce se lua auspiciile...”²⁷.

După cucerirea Daciei, divinitățile protectoare ale căminului au pătruns și în provincia Nord-Dunăreană, Larii și Penații fiind menționați de câteva ori. Pe plan local, apar *Lari viali, Laribus militaribus și Dis Penatibus*²⁸.

Concentrarea ritualurilor Larilor spre începutul lunii Ianuarie se datorează *Compitalei*, care se celebra iarna, în jurul datei de 1 Ianuarie. Sărbătoarea a fost celebrată și după instituirea creștinismului ca religie oficială. Polemius Silvius în *Fastele* spune despre *Ludi Compitales* că era sărbătorită la trecerea dintre anii 448/449 pe 3 Ianuarie. În acest secol sărbătoarea era practică în Franța, Italia și Nordul Africii. *Kalendae Ianuariae* au fost celebrate până în secolul al XII-lea, fiind posibil ca în paralel să se fi perpetuat cultul Larilor și ofrandele să fi persistat²⁹.

La începutul evului mediu apare prima atestare a Butucului de *Kalendae*, obicei cu reverberații în cultul Larilor și Penaților, el neputând apărea din neant, peste noapte. Martin de Braga în anul 580, în lucrarea *De correctione rusticorum* (16), menționează următoarele în privința Butucului: „*Vulcanalia et Kalendas observare, mensas ornare, lauros ponere, pedem observare, effundere (in foco) super truncum frugem et vinum, et panem in fontem mittere, quid est aliud nisi cultura diaboli?*”³⁰.

În evul mediu, un manuscris din Leyden (sec. XII) se referă la acest obicei, la șase secole după mențiunea lui Martin de Braga a Butucului de Anul Nou, este adevărat cu o semantică diferită³¹. Apoi, în Paradisul lui Dante întâlnim o trimitere la același obicei: „...Apoi, precum lovind într-un tăciune/ scânteii sar fără număr împoșcate,/ de cearcă proștii semnul sortii bune;/ mai mult de-o mie de aci iscate/ lumini urcară-n mic sau mare jocul,...”³².

Nu putem să nu observăm asemănările izbitoare dintre respectivele practici și ritualurile de peste secole, din Europa romană. Dar asupra acestor aspecte vom insista în continuare.

La două milenii distanță, Butucul de Crăciun îl întâlnim la majoritatea popoarelor europene. El face parte dintr-o pleiadă de obiceiuri ce țin de focurile Ajunului de Crăciun, ce au legătură cu Solstițiul de iarnă. Focurile ceremoniale din Ajunul Crăciunului sau din perioada sărbătorilor de iarnă le regăsim în focurile de

²⁵ Suetonius, *Augustus*, 9, 5; 30, 2; Momigliano 1987, p. 180.

²⁶ Jhonston 1939, p. 345.

²⁷ Suetonius, *Nero*, 46, 2.

²⁸ Bărbulescu 2003, p. 180, 193, 194.

²⁹ Jhonston 1939, p. 347-348.

³⁰ Jhonston 1939, p. 349; de Braga, *De correctione rusticorum*, 16 apud Jhonston 1939, p. 349, (non vidi).

³¹ Jhonston 1939, p. 349-351.

³² Dante, *Divina comedie, Paradisul*, XVIII, 101-104.

pe dealuri, roțile rostogolite, lumânările, afumarea casei și a holdelor, *Butucul de Crăciun*.

Și românii au avut acest obicei: „În noaptea de Crăciun nu trebuie să se stingă focul. Se pune în noaptea de Crăciun un buștean în foc, numindu-se *Bușteanul Crăciunului*”³³. Tradiția mai spune că, în Ajunul Crăciunului „se pune pe foc un butuc, care să țină toată noaptea”³⁴.

Datina cunoscută sub numele de Butucul Crăciunului era răspândită în Oltenia, Muntenia, Banat și Ardeal. În Ajunul Crăciunului, aproape de miezul nopții se aprinde în vatra sobei, chiar și în cuptor, un butuc pregătit special pentru această noapte. În zona Mehedințiului, de Ajunul Crăciunului și de Crăciun se pregătea un butuc din lemn de cer. Exista credința că butucul este „numele strămoșului din care coboară spițele de neam”³⁵.

Apoi, în mod ceremonial acesta era introdus în foc. După aprinderea butucului, membrii familiei veghează ca sfânta făclie de Crăciun să nu se stingă și deapănă amintiri. La miezul nopții familia se așează la masa festivă. Butucul de Crăciun și priveghiul acestuia încă trei zile aduc prosperitate în gospodărie. Trunchiul de Crăciun aprins în vatra focului în noaptea de 24/25 decembrie poate simboliza moartea și renașterea divinității și a anului la solstițiul de iarnă. Cenușa Butucului de Crăciun se împrăștie prin grădini, prin grajduri și livezi pentru a fi rodnic noul an agricol, iar animalele să fie sănătoase. Tăciunile nears se păstra ca leac pentru vindecarea diferitelor boli de-a lungul anului³⁶.

La prima vedere observăm că obiceiul arderii Butucului de Crăciun ocupa un loc special în tradiția românească având origini ancestrale. În secolul trecut, în unele zone ale țării noastre în noaptea Crăciunului nu se ardeau lemne tăiate, cu care se întreținea în mod normal focul, ci numai buturugi. Când buturugile ajungeau la incandescență, românii le „înălțau cântări”. De la caz la caz, focul este vegheat toată noaptea și uneori până la Anul Nou sau Bobotează. Pe toată această perioadă focul nu are voie să se stingă³⁷.

În analiza întreprinsă asupra obiceiului, larg răspândit în Europa, savantul german E. Schneeweiss a sesizat următoarele caracteristici ale ritualului:

- butucul arzând este simbolul soarelui;
- în para focului sunt prezenți străbunii (ocrotitorii casei);
- aprinderea butucului de către capul familiei, „hrănirea” lui ca pe un musafir de onoare vorbesc despre prezența în acest obicei a cultului familiei;
- aprinderea butucului, mai ales, cu foc „viu” (dobândit prin frecarea a două bețe) se face în scop de purificare³⁸.

La noi ies în evidență și ritualurile de fertilizare, așa cum am arătat, cenușa respectivului butuc, gazda împrăștiind-o prin grădini și la pomi. Se poate realiza o comuniune între spiritele strămoșilor reprezentate de butuc și focul mistuitor - purificator ce reprezintă soarele. Din păcate, cunoaștem foarte puține date ale acestui obicei, iar alte afirmații s-ar lovi de lipsa unor argumente convingătoare.

³³ FOCHI 1976, p. 36.

³⁴ MUȘLEA, BÂRLEA 1970, p. 411.

³⁵ GHINOIU 2001, p. 32.

³⁶ GHINOIU 2001, p. 32; MUȘU 1982, p. 27.

³⁷ GHINOIU 2001, p. 32; MUȘU 1982, p. 27.

³⁸ SCHNEEWEISS 1925, passim apud BĂIEȘU 2008, p. 98-99 (non vidi).

Pornind de la tradițiile ancestrale, observăm că sărbătorile Focului au fost explicate prin raportarea lor la cultul Soarelui, datorită funcțiilor atribuite de mentalul colectiv Focului: funcția solară, funcția de apărare, funcția purificatoare, funcția fertilizatoare. Ambivalenței focului pe pământ îi corespunde ambivalența modelului său divin, Soarele. În antichitatea clasică, la romani fiecare casă își avea religia ei (adorarea strămoșilor), preotul ei (*pater familias*), care după moarte avea să se adauge zeilor venerați. Templul era vatra unde erau invocați zeii Penați, Lari, Geniile, Vesta și Focul sacru. Romanul nu făcea nimic fără ca înainte să se roage acestor protectori, masa capătând și ea un caracter religios, prin începerea ei cu libații și ofrande ce se puneau pe Foc. I se închinau vin, untdelemn, tămâie, grăsimea animalelor sacrificate, fructe, cereale. Omagiile asigurau mesei sacralitatea căci alături de familie veneau geniile protectoare și strămoșii. Exista credința că un strămoș se odihnea sub lepedea vetrei și că flăcările îi întrețineau sufletul viu³⁹.

Ajungând în zilele noastre, observăm că Butucul de Crăciun exprimă în toate tradițiile europene un mozaic de credințe și obiceiuri. Desertul cu același nume se consumă timp de 3 zile sau 12 nopți consecutive, până la Bobotează⁴⁰.

Tradiția numește Butucul de Crăciun: *Cristbrandt* în Germania, *ceppo* în Italia, *Yule-log* în țările anglo-saxone, *chuquet* în Normandia și *cachofio* în Provence, *calendeau*, *calendaou*, *calignau*, în diferite regiuni ale Franței, *calindau* în România, *koladnik* sau *prikladnik* în Bulgaria, *Crăciun* la aromâni și *Cârciun* la megleno-români. Faptul că în locuri diferite, Butucul este ars în mod ritual de Crăciun sau de Anul Nou denotă legătura de origini a obiceiului la toate popoarele respective⁴¹.

Trunchiul era ales dintre arborii fructiferi, împodobit cu funde și dantele era binecuvântat ceremonial și stropit cu apă sfințită, vin, ulei sau miere. Apoi era aprins de cel mai tânăr sau mai în vârstă membru al familiei. Pâlpâitul flăcării era un mijloc de divinație pentru pace și război, pentru abundență, fericire, împotriva foametei, a nefericirii, a necazului și a morții. Exista credința că focul are rol purificator, spălând păcatele oamenilor⁴².

La sârbo-croați, *badnjak* era adus de stăpânul familiei în casă, care spunea „Bună ziua norocoasă după amiază de Crăciun, norocos butuc; te aducem în casă ca să ne dai în anul ce vine mie, sănătate, noroc, binecuvântare și tot binele ce ni-l dorim”. După schimbarea de urări femeia împletea grâne și alune în jurul său. Toată familia încercuia bușteanul de trei ori, care se punea apoi pe foc. În funcție de focul butucului se făceau pronosticuri pentru - noul an. Stăpânul casei sau primul vizitator din anul respectiv loveau butucul pentru a fi cât mai multe scânteii, spunând apoi: „câte scânteii sunt, atâția bani, oi, copii, grâu, păsări, băieți, vite, porci, capre și cel mai mult dintre toate viață și sănătate”. Butucul era stropit cu apă, vin, tămâie și mâncare. Toate ritualurile respective urmăreau fertilitatea și sănătatea în anul ce urma⁴³.

³⁹ TIBULLUS, *Elegii*, I, 10, 23; TIBULLUS, *Elegii*, I, 10, 26; PLAUTUS, *Aulularia*, Prolog; MACROBIUS, *Saturnalia*, I, 7; TIBULLUS, *Elegii*, II, 1, 59; TIBULLUS, *Elegii*, I, 10, 17; Cicero, *De re publica*, V, 5, 7; DA, III, 2, s.v. *Lares*, p. 939-942; DA, IV, 1, s.v. *Penates*, p. 376.

⁴⁰ DE SIKE 1994, p. 53.

⁴¹ JHONSTON 1939, p. 350; MUSU 1982, p. 25.

⁴² DE SIKE 1994, p. 53.

⁴³ JHONSTON 1939, p. 352-354.

La albanezi, noaptea Ajunului de Crăciun se numea Noaptea Butucului (*nata e buzmit*). Butucul ce a fost pregătit cu câteva zile înainte a fost adus în grajd, iar bărbatul casei îl aducea în momentul în care toată familia îl aștepta lângă foc. Bărbatul era „întâmpinat” cu urarea: „Iată vine boierul/ Cu frunze și iarbă,/ Cu iezi și cu miei,/ Iar după el vine vara”. Butucului, în cadrul „cinei ritualice” îi puneau bucate, băutură. Bărbatul casei turna vin pe butuc⁴⁴.

La francezi întâlnim aceleași practici, strigându-se după lovirea butucului: „Bonne annee, bonnes recoltes, autant de gerbes et de gerbillons”. Tot în Franța, în Provence, Butucul era binecuvântat de cel mai tânăr sau cel mai bătrân membru al familiei, care turnau vin deasupra lui sau făceau trei libații zicând: „focul care vine, totul va fi bine”⁴⁵.

La Auxois se credea că fecioara Maria vine alături de familie, lângă butuc. În altă localitate franceză, Dinan se spunea că îngerii vin să se încălzească lângă foc. Este evidentă suprapunerea sfinților creștini peste cei păgâni (Larii). Apare apa sfințită atât la francezi, cât și la celelalte popoare din Balcani, fără îndoială datorită influenței bisericii⁴⁶.

În Elveția, la Ajoie se cânta un cântec cu ocazia aprinderii butucului: „Que la trontche/ Que to bin ci entreuche;/ Fannes ayint des affenats,/ Ai berbis des aignelats:/ Po to lo monde dit bian pain,/ Ai di vin ai thiuve piain”⁴⁷.

În Italia la Campli *ceppo* (butucul) era udat la final până se stingea focul. Belgienii aveau și ei obiceiul butucului, familia consumând băutură și cântând în jurul bușteanului. La final butucul era scos din foc și se arunca restul vinului peste el⁴⁸.

Aceleași rituri se petrec așa cum am arătat și în spațiul românesc. Dorințele rostite și actele practicate deasupra bușteanului aparțin celebrării de Anul Nou. Butucul aparținea obiceiurilor vechi întreprinse de către țăranii romani cu ocazia Kalendelor.

Cărbunele și cenușa aveau virtuți protectoare, fiind păstrate pentru arsuri. Pus în sicriul decedaților, cărbunele facilita călătoria acestuia spre lumea de dincolo. Cenușa se răspândea pe câmpuri și deasupra vitelor aducând abundență, oferind protecție împotriva bolilor. Casa era și ea înconjurată cu cenușa din vatră pentru îndepărtarea farmecelor și a spiritelor rele. Se mai credea despre rămășițele bușteanului că apără în timpul anului de fulgere, furtuni și incendii. La o analiză atentă observăm că în Butucul de Crăciun se împletesc patru rituri: adorarea focului, riturile de fecunditate, iertarea păcatelor și cultul străbunilor⁴⁹.

În analiza întreprinsă am sesizat că cele mai des întâlnite ofrande erau: mâncarea, vinul, cerealele, mazărea, stafidele, sarea și banii. Mai exact, erau toate produsele de care avea nevoie o familie într-un an de muncă și pe care țăranul prin aceste ofrande, le implora pentru a putea supraviețui. Așa cum romanii aveau credința nestrămutată că butucul aprins în cinstea Larilor, dăruit cu ofrande, asigura fertilitatea, prosperitatea, sănătatea și fericirea, tot așa și popoarele moderne

⁴⁴ BĂIEȘU 2008, p. 101; MUȘU 1982, p. 26.

⁴⁵ JHONSTON 1939, p. 353.

⁴⁶ JHONSTON 1939, p. 352-354.

⁴⁷ JHONSTON 1939, p. 352-354.

⁴⁸ JHONSTON 1939, p. 352-353.

⁴⁹ DE SIKE 1994, p. 53.

romanizate și nu numai (vezi sârbii și bulgarii) considerau că ritualurile lor în jurul butucului asigură norocul și prosperitatea familiei. Toată lumea se ruga bușteanului și se uita cu atenție să nu se stingă focul, în funcție de acest lucru prevestindu-se un an bun sau rău.

De aici rezidă cea mai importantă caracteristică a Butucului de Crăciun și anume, sentimentul general că prosperitatea și binele familiei sunt influențate de acesta sau cel puțin determinate de superstițiile ce apar în jurul lui. Credem că este vorba de aceleași superstiții pe care le aveau romanii față de riturile ce vizau Larii. Pe baza argumentelor anterioare, susținem că elementele venerării Larilor, Penaților și Geniilor s-au perpetuat în timpurile moderne în riturile Butucului de Crăciun.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

AULUS

Aulus Gellius, *Noaptele atice*, Trad. D. Popescu, Introducere și note I. Fischer, București, 1965.

CATO

Marcus Porcius Cato, *De agri cultura* apud Bayet Jean, *Literatură Latină*, În românește de Gabriela Creția, Trad. versurilor Petru Stati, Studiu introductiv Mihai Nichita, Ed. Univers, București, 1965.

CICERO

Cicero, *De legibus*, www. The Latin Library.

CICERO

Cicero, *La Republique*, Livre II-VI, Text établi et traduit par Esther Breguet, Paris, 1991, Les Belles Lettres.

DANTE

Dante, *Divina comedie. Paradisul*, în românește de Giuseppe Cifarelli, cuvânt înainte de Alexandru Ciorănescu, îngrijire de ediție, note și comentarii de Titus Pârvulescu, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1998.

DE BRAGA

Martin de Braga, *De correctione rusticorum*, apud Jhonston D. Leslie, *The Lares and the Kalends Log*, Classical Philology, vol. 34, nr. 4, (oct. 1939), p. 342-356, The University of Chicago Press, www. Jstor, (*non vidi*).

DIONYSIOS DE HALICARNAS

Dionysios de Halicarnas, *Antiquitates Romanorum*, www. Lacus Curtius. ro.

HORATIUS

Horatius Quintus Flaccus, *Opera Omnia*, vol. I, *Ode. Epode. Carmen Saeculare*, Ediție critică, studiu introductiv, note și indici: M. Nichita, stabilirea textului și selecția traducerilor: Traian Costa; vol. II *Satire. Epistole. Arta Poetică*, Ediție critică, studiu introductiv, note și indici: M. Nichita, trad. Traian Costa, Al. Hodoș, Theodor Măinescu, Ed. Univers, București, 1980.

MACROBIUS

Ambrosius Teodosius Macrobius, *Saturnalia*, trad. G. I. Tohăneanu, București, 1965.

PLAUTUS

Plautus Titus Maccius, *Teatru - Ulcica, Militarul fanfaron*, trad. Nicolae Teică, Ed. Albatros, 1978.

PROPERTIUS

Propertius Sextus, *Elegii*, trad. Vasile Sav, București, 1992.

SUETONIUS

Gaius Suetonius Tranquillus, *Viețile celor doisprezece Cezari*, Prefață, traducere și anexe de Gheorghe Ceaușescu, Rao International Publishing Company, Debrecen, 1998.

TIBULLUS

Albius Tibullus, *Elegii*, Ediție îngrijită, text stabilit, cuvânt înainte, traducere în metru original și note de Vasile Sav, Ed. Univers, București, 1988.

VARRO

Marcus Terentius Varro, *La Langue Latine*, Livre VI, Texte établi, traduit et commenté par Pierre Flobert, Paris, 1985, Les Belles Lettres.

Bibliografie generală

BĂIEȘU 2008

N. Băieșu, *Tradiții etno – folclorice ale sărbătorilor de iarnă*, Chișinău, 2008.

BĂRBULESCU 2003

M. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Ed. Tribuna, Cluj-Napoca, 2003.

BÂRLEA, MUȘLEA 1970

O. Bârlea, I. Mușlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hașdeu*, București, 1970.

BOJINCĂ 1832

D. Bojincă, *Anticele romanilor*, Partea I, Buda, 1832.

CIZEK 1998

E. Cizek, *Mentalități și instituții romane*, Trad. Ilieș Câmpeanu, Ed. Globus, București, 1998.

CIZEK 2010

E. Cizek, *Istoria Romei*, Ed. Paideia, București, 2010.

DE SIKE 1994

Yvonne de Sike, *Fetes et croyances en Europe, Au fil des saisons*, Bordas, Paris, 1994.

DUMEZIL 1993

G. Dumezil, *Mit și epopee*, Vol. I-III, trad. Francisca Băltăceanu, Gabriela Creția, Dan Slușanschi, Ed. Științifică, București, 1993.

FOCHI 1976

A. Fochi, *Datini și eresuri populare la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui N. Densușianu*, Ed. Minerva, București, 1976.

GHINOIU 2001

I. Ghinoiu, *Panteonul românesc. Dicționar*, Ed. Enciclopedică, București, 2001.

JHONSTON 1939

D. Leslie Jhonston, *The Lares and the Kalends Log*, Classical Philology, vol. 34, nr. 4, (octombrie 1939), p. 342-356.

KERNBACH 1995

V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, Ed. Albatros, București, 1995.

MOMIGLIANO 1987

A. Momigliano, *On Pagans, Jews, and Christians*, Wesleyan University Press, Middletown, Connecticut, 1987.

MUȘU 1982

Gh. Mușu, *Din mitologia tracilor*, Ed. Cartea Românească, București, 1982.

NEGRESCU 1995

D. Negrescu, *Cultură și civilizație latină în cuvinte*, Tipografia UVT, Timișoara, 1995.

ROBERT 2007

J. N. Robert, *Roma*, Trad. Simona Ceaușu, Ed. ALL, București, 2007.

SCHNEEWEIS 1925

E. Schneeweis, *Die Weihnachtsbrauche der Serbokroaten*, Wien, 1925 apud Băieșu Nicolae, *Tradiții etno - folclorice ale sărbătorilor de iarnă*, Chișinău, 2008, (non vidi).

SMITH 1875

W. Smith, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Ed. John Murray, London, în [www. Lacus Curtius](http://www.LacusCurtius.com), Roman Religion.

ZUGRAVU 2001

N. Zugravu, *Curs de Istoria Religiei Romane*, Partea I, Ed. Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2001.